

Strumenti mužikali (1)

Hoss l-inħajjes

Manoel Pirotta
manoel.pirotta@um.edu.mt

Astratt: *Hoss l-inħajjes* huwa isem ta' wahda minn serje ta' taħditiet fis-Sensiela Serati Mužikali. L-ġħan ewljeni tagħhom hu biex jedukaw lill-qarrej ħalli jagħraf japprezza aħjar l-arti mužikali fil-forom kollha tagħha. Ghadd minn dawn it-taħditiet jittrattaw suġġett dwar l-istrumenti mužikali ingenerali, li hafna minnhom insibuhom ukoll fil-banda. Kif nahseb li jaf tajjeb il-qarrej, banda maltija hija magħmula minn ħafna strumenti li, fil-biċċa l-kbira tagħhom, ngħidulhom tan-nifs peress li trid tonfoħ minn ġo fihom biex joħroġ il-ħoss. Infatti, hemm żewġ tipi ta' strumenti tan-nifs: dawk magħmulin mill-injam u oħrajn mir-ram. Dis-sena ddecidejt li nlaqqagħkom ma' dawn tal-ahħar.

Kliem mustieħ: Sensiela Serati Mužikali, Ram, Serpentun, Tromba Egizzjana/Rumana, Adolph Sax, Kornu, Tromba, Trumbetta, Kurunetta, Trumbun, Bumbardun, Baxx,

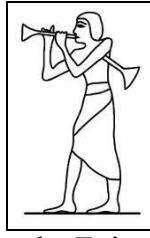
Biex nibdew, tajjeb ngħidu li, l-istrumenti tal-mužika ilhom jintużaw sa mill-ibghad żmenijiet. Hekk naraw li l-Lhud u l-Egizzjani kienu jużawhom sa minn għexieren ta' mijiet tas-snin qabel Kristu. Dan nafuh mill-ħafna tpenggijiet u tifkiriet oħra fl-Egħittu u f'postijiet oħra fejn kienu jgħammru dawn il-popli. Fihom jidhru nies idoqqu strumenti tan-nifs u korda ta' dak iż-żmien. Insibu msemmija fil-Bibbja ħafna strumenti bħal kurunetta, tromba, pjatti, arpa u tnabar, iżda dawn l-istrumenti kollha kellhom għamlia

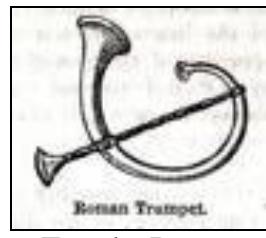
differenti minn dawk li nafu bihom aħna illum. Hekk ngħidu aħna, it-tromba Egizzjana ta' xi 1600 sena q.K. kienet bla valvuli u b'ħoss wieħed, filwaqt li t-tromba Rumana kienet twila u dritt. Fi żmenijiet aktar qrib tagħna insibu trombi akuti bħalma hija l-kurunetta, u baxxi jew kontralti soprani, jew tenuri bħat-trumbuni, jew trombi kbar. Magħhom wieħed irid isemmi wkoll iss-serpentun, strument milwi qisu serp li dari kien jindaqq fil-baned. Hemm ukoll il-familja tas-saks-kornu imsemmi f'gieħ l-inventur tiegħi Adolph Sax (1814-1894). Illum għandna s-saks sopran, kontralt, tenur, u baxx, u kuntrabaxx. Mis-sakx-tromba u s-saks-kornu ġareġ imbagħad il-baxx, b'dak il-leħen tiegħi hlejju u mimli tal-kornu u l-leħen grandjuż tat-trumbun.

Serpentun

Tromba Egizzjana

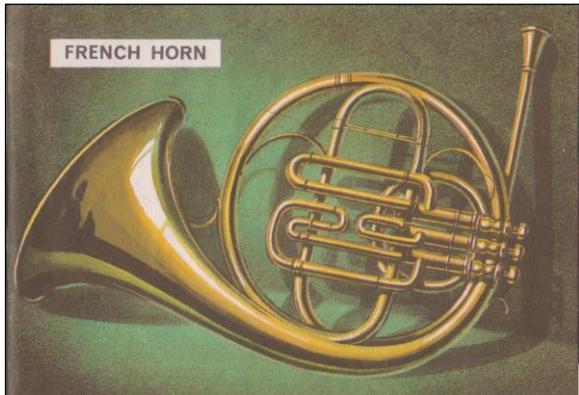

Tromba Rumana

Adolph Sax

L-inħajjes, jew kif inhuma aktar magħrufin, strumenti tar-ram, kollha għandhom forma ta' tubu u jispiċċaw b'qanpiena żgħira, imdaqqsa, jew kbira. L-inħajjes jindaqqu minn bokkin tar-ram li jeħel mat-tarf ta' fuq tal-istrument. Dan ikun ġej aktarx għat-tend u b'toqba fin-nofs minfejn jkun jista' jgħaddi n-nifs. Aktar kemm id-daqqāq jerħi xofftejh, aktar ser joħroġ noti baxxi. Għal kuntrarju, aktar kemm iross xofftejh mal-bokkin, aktar jikseb noti akuti, jiġifieri għoljin.

Il-KORNU, li għandu ħoss mill-aktar nobbli, artab, u l-aktar artistiku fost ir-ram kollu, huwa magħmul minn tubu tar-ram twil daqs 12-il pied! Dan iżda jagħmel tnejn jew tliet dawriet tondi fuqu nnifsu bħal f'qoxra ta' bebbuxu halli jkun jista' jingarr mingħajr tbatija. Fit-tarf ta' fuq jidhol il-bokkin f'forma ta' lembut żgħir, filwaqt li fin-naħha t'isfel tiegħu jiġi f'qanpiena daqsiekk tant li fiha tista' tidħol il-pala tal-id ix-xellugija biex twieżen l-instrument. Il-kornu jaħdem b'sistema ta' valvuli li jtawlu jew iqassru t-tul tat-tubu.

It-TROMBA, li f'idejn kompożitur tajjeb u f'idejn daqqāq tajjeb tīgi dinjituża, sollenni u maestuża, hija magħmulu minn tubu tar-ram xi 5 piedi tul, twil u dritt jew milwi fuqu nnifsu u dejjem jiftah fil-wisa'. F'tarf minnhom jidħol il-bokkin u fl-ieħor huwa ġej f'forma ta' qanpiena żgħira. It-tromba tithaddem b'sistema ta' tliet valvuli li jtawlu w-iqassru t-tul tat-tubu. Dan ifisser li t-tromba tista' ddoqq melodiji shah saħansitra kromatici fejn qabel lanqas biss kienet toħlom bihom! Mat-tarf tal-qanpiena gieli titwahħhal wkoll sordina biex jinbidel l-ħoss.

Hawn ta' min isemmi li, fost il-ħafna ġugarelli tat-tfal insibu wkoll t-TRUMBETTA, diminuttiv ta' tromba. Din tista' tkun bħal buq ċkejken, jew bjudil, b'dak il-ħoss ċar u penetranti li tindaqq bis-saħħha tan-nifs. Dan l-instrument jintuża l-aktar min-nies tal-uniformi biex jagħtu xi salut. U l-istess jista' jingħad għall-KURUNETTA, diminuttiv ta' kornu. Hijha tindaqq l-aktar bħala sejħha militari. L-ghamla tagħħha hija bħal dik tal-kornu, imma ta' daqs iżgħar, u b'noti ta' soprano.

It-TRUMBUN, jew tromba kbira, huwa strument ieħor tar-ram ta' għamlia tawwalija, u żjieda importanti għat-taqsimi tar-ram għax jżid aktar forza u lewn f'idejn daqqāq tajjeb fejn l-effetti kollha mixtieqa jistgħu jinkisbu mill-pianissimo sal-fortissimo. Dan il-buq għandu tromba forma ta' qanpiena kbira fin-naħha ta' isfel, u bokkin imdaqqas li jeħel fin-naħha ta' fuq. It-trumbun jista' jindaq jew bil-valvuli jonkella bis-slide, għalkemm il-ħoss ta' dan ta' l-aħħar huwa preferit. Permezz tas-slide, it-trumbun ikun jista' johrog il-gamma kromatika kollha. Dan isir ukoll bil-ġħajnuna tax-xofftejn.

Il-BUMBARDUN, superlattiv ta' bumbarda, jew kanun kbir ta' dari, huwa n-nannu tar-ram. Dan is-serpentun kbir jieħu l-istess pozizzjoni tal-kuntrabaxx li jagħmel mat-taqsimi tal-korda. Il-ħoss ta' dan l-instrument huwa x'aktarx tqil u huwa ta' għajnejha kbira għal parti baxxa tar-ram. Il-mužikant li jdoqqu spiss tarah ighodd il-battuti d'aspetto! Huwa jindaq bin-nifs minn bokkin u bl-ġħefis ta' minn erba' sa ħames valvuli. Hawn Malta, madankollu ma tantx għadna naraw bumbarduni, ħlief meta tīgi xi banda militari barranija. Għaldaqstant, il-BAXX jibqa' l-akbar wieħed fost l-inħajjes kollha. Il-baxx għandu ismu miegħu, mhux għax hamallu jew pastaż, imma għax leħnu huwa

sempliċiment oħxon! Minħabba t-toqol li fih jinrabat b'ċinga ħoxna li tgħaddi minn fuq id-dahar u jinżamm b'tali mod li l-qanpiena tiġi tipponta ‘l fuq.

F'xi pajjiżi hemm ukoll dik li tissejjaħ *Brass Band*. Din tkun magħmula minn mužikanti li jdoqqu l-inħajjes, jew strumenti tar-ram biss. F'Malta wkoll għandna bħalhom fosthom, is-Siggiewi Festival Brass Band and Social Club. Il-mužika għall-Brass Band hi rrangata speċjali u adattat b'ċerta sengħa li permezz ta' xi tibdil li jsir fir-riduzzjoni tiġi ffaċilitata l-esekuzzjoni, iżda b'danakollu l-anqas tista' tindaqq ċerta mužika diffiċli għax l-istrumenti tar-ram għandhom diffikultajiet kbar biex idoqqu ċerti passaġġi li fuq l-iwtar, jew kif magħrufin aħjar, strumenti tal-korda, huma faċilissimi. Riduzzjonijiet insibu bil-kwantità stampati, u dan b'mod speċjali meta jinqalbu mill-orkestra għall-banda, għalkemm fil-każ ta' din tal-aħħar ma tista' qatt tirrendi ċerti effetti li huma essenzjalment orkestrali.

GHELUQ: Fl-artiklu tiegħi tas-sena d-dieħla mis-Sensiela Serati Mužikali ser inkun qed inlaqqagħkom mal-istrumenti tal-injam.

Dan l-artiklu qed jitwassal lill-qarrejja Ġiljaniżi fl-okkażjoni tal-festa titulari ta' San Ġiljan li qed tiġi cèlebrata ġewwa s-subborg marittmu li jgħib l-istess isem.

Glossarju

Nħasa: metall li jinsab taħt l-art ta' lewn ħamrani aktarx ċar li jista' jinhadem u jieħu lewn isfar sabiħ, li jsiru minnu bosta xorta bħal kwies (tal-kċina u mhumiex), għax ma jissaddadx.

Buq: kull ħaġa aktarx tawwalija, ġejja fit-tond jew kważi u fiergħa, vojta, minn ġewwa ġen. minn tarf ġħal tarf; trumbetta (ukoll bħala strument tad-daqq); qarn kbir u twil, vojt minn ġewwa, bħal dawk li jdoqqu minnhom fil-muntanji svizzeri.

Valvula: dik il-biċċa li tkun imwahħħla ma' pajp/tubu li tikkontrolla l-mogħdija tad-dħul u l-hruġ f'dal-każ tal-arja fi strument tar-ram.

Kromatiku: kulma juri l-varjetà tal-ilwien jew għandu x'jaqsam mal-ilwien.